

Struktura genetyczna populacji koni huculskich ze stadniny w Gładyszowie

Katarzyna Kwiecińska

SGGW

Konie huculskie charakteryzują się cennymi, silnie utrwalonymi cechami, w tym: bardzo dobrą kondycją, żywym temperamentem, łagodnym charakterem, długowiecznością, doskonałym wykorzystaniem paszy i dobrym zdrowiem [1].

Koń huculski przez wieki nie budził żadnego zainteresowania na terenie państw, które miały w swoim posiadaniu Huculszczyznę. Pierwszym hodowcą, który zajął się tą rasą był austriacki komendant Państwowej Stadniny Koni w Radowcach (Radautz) na Bukowinie, płk M. Herrmann (1788-1857). Doceniając walory konia huculskiego i pragnąc go udoskonalić, zdobył on u władz monarchii austro-węgierskiej zezwolenie na założenie oddziału zajmującego się hodowlą konia huculskiego. W 1856 roku w Łuczynie – jednym z 17 folwarków należących do Radowiec, położonym w Karpatach Lesistych, 110 km od Radowiec, na wysokości 981 m n.p.m. – powstała pierwsza na świecie stadnina koni huculskich [1, 7, 11]. Pierwszym polskim hodowcą, który przedstawił potrzebę ratowania ginącej rasy huculskiej był prof. K. Malsburg z Dublan, który zwiedził Huculszczyznę w 1895 roku [1, 11].

Po II wojnie światowej Polska dysponowała bardzo szczerpym materiałem hodowlanym [1], pogłowiem koni huculskich zostało znacznie przetrzebione, a ponadto Huculszczyzna pozostała poza naszą wschodnią granicą [6]. W 1946 roku w rejestrach koni zarodowych można było znaleźć tylko 3 ogiery i 2 klacze huculskie [3, 9]. Posiadaliśmy ponadto grupę 6 klaczy huculskich zakupionych przez Stadninę Koni w Racocie z przeznaczeniem do pracy w ogrodzie oraz stawkę 12 klaczy i 1 ogiera pochodzenia węgierskiego [1, 9]. Był to ciemnomyszaty Wujek (jak można było sądzić z paleń – z rodu Górala) [1, 14]. Konie te otrzymaliśmy z końmi rewin dykowanymi z Niemiec. Zostały one początkowo umieszczone w Kwilczu [13], a następnie w Stadninie Koni Janów Podlaski [1, 9].

W 1950 roku założono stadninę koni huculskich w Jodłowniku, w pow. limanowskim. Z uwagi na sprzyjające dla górskich koni środowisko przeniesiono tam klacze z SK Janów Podlaski i SK Racot, umieszczono tam także klacze zakupione od właścicieli prywatnych bądź przejęte w ramach uwłaszczenia przez państwo [1, 9]. W roku 1953 konie przeniesiono do Tylicza koło Krynicy, położonego wyżej, na gruncie o bardziej skalistym podłożu [1]. W 1958 roku stadnina została ponownie przeniesiona, tym razem do Siar koło Gorlic, wówczas najlepszego przedsiębiorstwa państwowego w tym rejonie Polski [1, 9].

Obecnie najstarszą spośród hodowli koni huculskich w Polsce i największą, zarówno w Polsce jak i na świecie, jest Stadnina Koni Huculskich Gładyszów, istniejąca od 1985 roku początkowo jako oddział hodowlany Stadniny Koni Siary [1], a od restrukturyzacji w 1993, kiedy to SK Siary przestała istnieć, jako samodzielna jednostka [4, 8]. Ze względu na małą liczebność populacji konie huculskie od roku 1979 zostały objęte programem hodowli zachowawczej [1].

W Katedrze Genetyki i Ogólnej Hodowli Zwierząt SGGW przeprowadzono badania, których celem było porównanie udziału genów założycieli rasy u koni urodzonych w SK Jodłownik na początku jej działalności (lata 1951-1955) i współcześnie w SKH Gładyszów (lata 2000-2004). Materiał do badań stanowiła dokumentacja hodowlana Stadniny Koni Huculskich Gładyszów. Przeanalizowano rodowody wszystkich źrebiąt urodzonych w latach 1951-1955 (razem 59 sztuk) i w latach 2000-2004 (razem 187 sztuk). Obliczeń dokonano przy pomocy własnego programu (Delphi 5,0).

W rodowodach współcześnie żyjących na terenie Polski koni huculskich można znaleźć 134 przodków – założycieli rasy. Konie uznane za założycieli rasy to zwierzęta o nieznanym pochodzeniu. Podzielono je na cztery kategorie: założyciele rodów męskich, założycielki rodzin żeńskich, „ojcowie klaczy” (ogiery, które pozostawiły tylko żeńskie potomstwo) i „matki ogierów” (klacze, które pozostawiły tylko męskie potomstwo).

Pierwsze znaczące rody męskie zostały założone przez ogiery: Miszka (1871), Stirbul (1873), Taras (1878), Czere mosz (1883), Hroby (1895) i Góral (1898). Ogiery te pochodziły z terenu Huculszczyzny i wszystkie stanowiły w Łuczynie [1, 9].

Współcześnie możemy wyróżnić sześć rodów: Hrobego (1895), Górala (1898), Gurgula (1924), Polana (1929), Ousora (1929) i Pietrosu (1930). Tylko dwa z nich wywodzą się z Łuczyny. Często wyróżniany jest jeszcze siódmy ród – Prislopa, stanowiący w rzeczywistości odgałęzienie rodu Górala [1, 5].

Założycielki ważniejszych, polskich rodzin żeńskich to: Nakoneczna (1934), Czeremcha (konik czarnomorski, 1941), Wrona (1934), Wołga (1936), Połonina (poprzez Pastuszkę ur. 1930), Góralka Nowosądecka, Agatka, Bajkałka (1944), Laliszka ex Lalka (1945), Wydra, Srocza (1947), Zyrka, Reda, 169 Ousor (poprzez Gurgul V-23, ur. 1974) [3, 14]. Nakoneczna i Czeremcha pochodziły z grupy racockiej. Linie Wrony i Wołgi wywodzą się od koni otrzymanych z Niemiec [3]. Urodzona w 1930 roku, w stadninie braci Mencilów, Pastuszka (Góral-12 – Polanka) jest jedyną matką stadną we wspólczesnej hodowli koni huculskich wywodzącą się od oryginalnej klaczy huculskiej (Połonimy, matki Polanki). W światowej hodowli koni tej rasy nie ma starszych rodzin żeńskich [2]. Klacz Gurgul V-23 (po Gurgul-5 od 127 Góral XI-6) została sprowadzona w drodze wymiany z Czechosłowacji w roku 1984 do SK Siary [5]. Reszta wymienionych założycielek linii żeńskich pochodziła z hodowli terenowej [3].

Pośród „ojców klaczy” i „matek ogierów” występują zwierzęta o imionach: Góral, Gurgul, Hroby, Ousor, Pietrosu i Taras z kolejnymi numerami. Imiona te świadczą o pochodzeniu od założycieli wymarłych lub nadal istniejących rodów męskich. Ponieważ jednak ich rodowody są na dzień dzisiejszy

Tabela 1
Procentowy udział genów założycieli linii męskich u źrebiąt urodzonych w latach 1951-1955 i 2000-2004

Wyszczególnienie	Lata	
	1951-1955	2000-2004
Góral 1899	10,43	5,45
Gurgul 1924	0	4,30
Hroby 1895	0,98	4,42
Ousor 1929	0	0,36
Pietrosu 1930	0	1,75
Polan 1929	0	2,52
Razem	11,41	18,80

Tabela 2
Procentowy udział genów założycielek rodzin żeńskich u źrebiąt urodzonych w latach 1951-1955 i 2000-2004

Wyszczególnienie	Lata	
	1951-1955	2000-2004
Agatka	1,27	1,81
Bajkałka 1944	2,54	0,31
Czeremcha 1941	1,69	0,12
Góralka Nowosądecka	1,96	0,10
Laliszka 1945	2,54	0,36
Nakoneczna 1934	2,97	0,51
169 Ousor	0	0,36
Polonina	0,64	0,42
Reda 1948	0	0
Srocza 1947	2,12	0,85
Wołga 1936	0,85	0,49
Wrona 1934	2,97	0,40
Wyderka 1946	2,54	4,25
Zyrka	0	0
Razem	22,09	9,96

Tabela 3
Procentowy udział genów "ojców klaczy" u źrebiąt urodzonych w latach 1951-1955 i 2000-2004

Wyszczególnienie	Lata	
	1951-1955	2000-2004
Bajarz 1939	5,93	0,69
Corbu 1912	0	0,99
Czeremosz 1883	0,95	0,28
Czeremosz 1930	2,54	0,12
Konik 1920	0,72	0,07
Miszka 1871	0	0,98
Miśko 1920	0,72	0,07
Ojciec klaczy Basia	0,53	0,08
Ousor I	0	0,26
Stribul 1873	1,29	1,39
Taras 1878	1,24	0,66
Tarpan mierzyn 1938	0,85	1,20
Razem	14,76	6,59

Tabela 4
Procentowy udział genów "matek ogierów" u źrebiąt urodzonych w latach 1951-1955 i 2000-2004

Wyszczególnienie	Lata	
	1951-1955	2000-2004
Babka	0,64	0,93
Babka ogiera Gacek III	0,85	0,08
Brada	0	0,31
Dagmar (Dagmara) 1944	0	0,13
Dermoxa	0	0,09
Diana	0	0,50
Gama	0	0,99
Giga	1,27	0,08
Góral I	0	1,97
Góral I 1925	0	0,56
Góral II-1 1919	0	0,82
Góral II-10	0	0,94
Góral II-2	0	0,52
Góral II-4	0	0,31
Góral III-1	0	0,52
Góral III-14	0	0,31
Góral III-18	0	0,26
Góral III-2	0	1,11
Góral III-6	0	0,26
Góral IV-4	0	0,26
Góral IV-7	0	0,36
Góral IV-8	0	0,16
Góral V-2	0	0,16
Góral-11	0	0,98
Góral-3	0,05	0,77
Góral-4	0	0,22
Góral-7	0	0,87
Góral-8 1907	0	2,80
Gurgul (353)	0	1,97
Gurgul (84)	0	0,31
Hroby	0	0,09
Hroby III-12	0	0,64
Hroby III-3	0	1,75
Hroby VIII-6	0	0,92
Hroby-5	0,05	0,77
Hurka	0	0,56
Jagoda II	0,32	0,50
Kamionka (Kaminka)	0,34	0,16
Kitka	0,66	0,78
Lucka	0	2,90
Luczyna (Luczyna)	0	0,10
Łukawa (Lucava)	0,29	0,53
Manaila	0	2,33
Matka klaczy Liasa	0,04	0,12
Matka klaczy Szachrajka	1,48	0,17
Matka klaczy Taras I	0,58	0,17
Matka ogiera Góral Radowce	5,83	1,27
Matka ogiera Wujek	11,65	2,48
Ousor I-1	0	0,47
Ousor II	0	0,52
Ousor-2	0	0,47
Panca 1906	0	1,13
Parana	0	0,14
Pietrosu II-19	0	0,26
Płaska (Płaska)	0	0,50
Putila 1917	0	0,98
Rodzenka 1929	0	2,52
Sarata	0	0,54
Senycia	5,93	0,50
Taras	0,15	0,09
Taras I	0,74	4,04
Tatarca 1913	0	3,97
Wacia o	0	1,02
Węgierka 1934	0	3,50
Zinka (Ślepka, Śliepka, Sarca) 1939	0	7,27
Razem	30,87	64,87

nie do ustalenia, zwierzęta te były rozpatrywane oddzielnie (tab. 3 i 4).

Źrebięta urodzone w latach 1951-1955 pochodziły od 38 koni, które dziś można uważać za założycieli rasy. Geny pochodzące od tych koni stanowiły 73% całkowitej puli genów,

natomiast 27% puli genów należało do koni, których potomkowie nie przetrwali do współczesnych czasów. W tym okresie reprezentowany był tylko jeden ród męski – Górala. W stadzie obecne były także klacze noszące w sobie geny innego założyciela rodu męskiego – Hrobego (tab. 1). Na

początku działalności stadniny nie było w niej reprezentanta jedyne polskiego rodu – Polana. Kary ogier Wipczyj urodzony w 1939 roku, jedyny kontynuator tego rodu, przyszedł do stadniny dopiero w 1955 roku [10].

Żrebięta urodzone w latach 1951-1955 pochodziły od 11 założycielek rodzin żeńskich (tab. 2). Klaczami o największym udziale genów były Nakoneczna i Wrona (2,97%), a o najmniejszym – Połonina (0,64%). Wśród przodków żrebiąt występowało 9 „ojców klaczy”. Największy udział genów miał ogier Bajarz o nieznanym pochodzeniu, urodzony w 1939 roku (5,93%) – tab. 3. Można było także znaleźć 17 „matek ogierów”. Największy udział genów, bo aż 11,65%, miała klacz, o której nic nie wiadomo, a mianowicie matka ogiera Wujek (tab. 4). Jest to zrozumiałe, gdyż Wujek był bardzo szeroko używany w hodowli w tamtym czasie [10].

Ogółem 11,41% genów pochodziło od założycieli rodów męskich, 22,09% – od założycielek rodzin żeńskich, 14,76% – od „ojców klaczy” i 30,87% – od „matek ogierów”. Wysoki udział genów innych koni, niż założyciele linii męskich i założycielki rodzin żeńskich, był zapewne spowodowany tym, że były to dopiero początki hodowli i większość koni miała jeszcze bardzo krótkie, jedno-, dwupokoleniowe rodowody.

Żrebięta urodzone w latach 2000-2004 pochodziły od 94 założycieli rasy. Reprezentowane były wszystkie rasy męskie, jednak najwięcej genów nadal pochodziło od Górala (5,45%), a najmniejszy udział genów miał ogier Ousor (0,36%) – tab. 1.

Żrebięta pochodziły od 12 założycielek rodzin żeńskich (tab. 2). Klaczą o największym udziale genów była Wyderka (4,25%), prawdopodobnie dlatego, że była ona matką dość szeroko użytego w SK Siary ogiera Orzech (od Wipczyj), urodzonego w 1960 roku. Najmniejszy udział genów miała klacz Czeremcha (0,12%). W stadninie nigdy nie znajdowała się żadna klacz z linii Zyrki i Redy, ani żaden potomek klaczy z tych linii.

W rodowodach żrebiąt można było znaleźć 12 „ojców klaczy”. Największy udział genów miał urodzony w 1873 roku ogier Stirbul (1,39%). Udział jego genów był wysoki także w latach 1951-1955 i stanowił wtedy 1,35% (tab. 3). Spośród znalezionych 65 „matek ogierów” największy udział genów (7,27%) miała klacz Zinka (Slepka, Slipeka, Sarca) – tab. 4. Urodzona w 1939 roku w Turja Remety na Ukrainie Zinka była matką ogiera Cukor-Gurgul-5, który został sprowadzony do Polski z Czechosłowacji w 1959 roku [12]. Cukor-Gurgul-5 (po Gurgul I-2), jego syn Zefir (od Larynka) i wnuk Jaśmin (od Dziewanna) były ogierami bardzo szeroko wykorzystanymi w hodowli w SK Siary, a potem w SKH Gładyszów, zrozumiałe jest zatem wysoki udział genów Zinki.

Ogółem 18,80% genów pochodziło od założycieli rodów męskich, 9,96% – od założycielek rodzin żeńskich, 6,59% – od „ojców klaczy” i 64,87% – od „matek ogierów”, w tym 26,46% od klaczy, których imiona świadczą o pochodzeniu od założycieli rodów męskich.

W podsumowaniu można stwierdzić, że linie żeńskie miały znaczenie formalne. Udział genów klaczy założycielek linii był znacznie mniejszy niż „matek ogierów” i mniejszy niż założycieli linii męskich. W latach 50. XX wieku występowały linie, które obecnie nie są już reprezentowane.

Literatura: 1. Brzeski E., Górska K., Rudowski M., 1988 – Konie huculskie. PWN, Warszawa. 2. Deskur S., Tomczyk-Wrona I., 2001 – Koń Polski 1 (200), 42-43. 3. Hroboni Z., 1968 – Koń Polski 2 (10), 2-6. 4. Jackowski M., 1998 – Koń Polski 4 (167), 35. 5. Jackowski M., 2001 – Hucule 4, 3-15. 6. Jackowski M., 2002 – Hucule 2, 23-26. 7. Jackowski M., 2005 – Koń Polski 2, 28-32. 8. Kario W., 2003 – Hucule 2, 3-8. 9. Krzemień M.P., Kario W., 1991 – Hucule – konie połonin. Parol Company, Kraków. 10. Księgi stadne koni fiordzkich, koni huculskich i koników. Tom I, PWRiL, Warszawa 1962. 11. Pruski W., 1960 – Hodowla koni, t. 1. PWRiL, Warszawa. 12. Radvan J., 2002 – Chov. 1, 36-39. 13. Tomczyk-Wrona I., 2004 – Koński Targ 8, 36-37. 14. Tomczyk-Wrona I., 2004 – Linie genealogiczne polskich koni huculskich. Drukarnia Cztery Litery, Krośnice.

Znaczenie i możliwości rozwoju owczarstwa w Polsce

Stanisław Milewski

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Załamanie się rynku wełny w krajach Europy Wschodniej i Środkowej w latach 80. pociągnęło za sobą 15-40% spadek pogłowia i produkcji owczarskiej w latach 90. [2]. W owczarstwie polskim, gdzie pozostałe kierunki produkcji miały do tej pory znaczenie marginalne, zjawisko to wystąpiło w sposób szczególnie drastyczny, gdyż spadek ten osiągnął poziom około 90%. O skali zagrożenia dla egzystencji tego gatunku może świadczyć fakt, że na 29 ras i odmian użytkowanych

w kraju w 2001 roku [35], aż 13 ras (wrzosówka, świniarka, leine, olkuska, pomorska, kamieniecka, wielkopolska, uhruska, żelaźnieńska, korideil, polska owca górską odmiany barwnej, merynos odmiany barwnej i merynos booroola) objęto programem ochrony zasobów genetycznych. W 2002 r. utraciono rasę leine, a dwie inne – merynos polski dawnego typu i cakiel podhalański – stoją w obliczu podobnej perspektywy [17].

Podjęcie prac hodowlanych zmierzających do zmiany profilu owczarstwa polskiego w kierunku mięsnym stanowi istotny zwrot, jednak korzyści będą zauważalne dopiero w dalszej perspektywie. Tymczasem o losach tej gałęzi produkcji zwierzęcej mogą przesądzić doraźne efekty ekonomiczne. Wydaje się zatem, że tym aspektem należy poświęcić więcej uwagi, jest bowiem wiele argumentów przemawiających za reaktywowaniem owczarstwa w Polsce. Okularczyk [28] uważa, że przyrodnicze predyspozycje znacznej części kraju do produkcji owczarskiej oraz wyraźnie akcentowane tendencje ekstensyfikacji rolnictwa uzasadniają w pełni odbudowę pogłowia owiec z nastawieniem na kierunek mięsny oraz ewentualnie